

Sygn. akt I NSNc 134/20

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 marca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Demendecki (przewodniczący)

SSN Leszek Bosek (sprawozdawca)

Grzegorz Swaczyna (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa G. S.

przeciwko A. S.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 24 marca 2021 r.

skargi nadzwyczajnej Rzecznika Praw Obywatelskich

od wyroku Sądu Okręgowego w Z. I Wydział Cywilny

z dnia 16 października 2018 r., sygn. akt I Ca (...)

- I. uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w Z. do ponownego rozpoznania;**
- II. znosi wzajemnie koszty postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną.**

UZASADNIENIE

G. S. dokonał na konto A. S. przelewów tytułem pożyczki na łączną kwotę 22.350 zł w okresie od 26 sierpnia 2013 r. do 27 listopada 2015 r. A. S. dokonała

na rzecz powoda przelewów tytułem spłaty pożyczki na łączną kwotę 8.350 zł. W dniu 11 marca 2016 r. G. S. wystawił weksel na kwotę 21.655 zł. Pozwem z 8 kwietnia 2016 r. G. S. wniósł o zasądzenie od A. S. kwoty 21.655 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 30 marca 2016 r. do dnia zapłaty oraz o zasądzenie na jego rzecz zwrotu kosztów procesu według norm przepisanych.

Na podstawie weksla złożonego do akt sprawy, 13 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy w K. wydał nakaz zapłaty (I Nc (...)) opiewający na kwotę 21.655 zł wpisaną w wekslu, zobowiązując tym samym pozwaną A. S. do jej zapłaty powodowi G. S. wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi od dnia 30 marca 2016 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 271 zł tytułem zwrotu kosztów procesu. Pozwana złożyła w prawem przepisany terminie zarzuty od wydanego w niniejszej sprawie nakazu zapłaty.

W odpowiedzi na zarzuty pozwanej do nakazu zapłaty powód zaprzeczył, jakoby pozwana nie podpisała weksla oraz że przerobił dokument niezgodnie z intencją stron.

Wyrokiem z 20 marca 2018 r., I C (...) Sąd Rejonowy w K. utrzymał w mocy zaskarżony nakaz zapłaty w części do kwoty 14.000 zł oraz kosztów procesu, natomiast w pozostałym zakresie go uchylił i oddalił powództwo. Ponadto przejął na rachunek Skarbu Państwa nieuiszczoną część opłaty od pozwu oraz zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 1.416,20 zł tytułem częściowego zwrotu kosztów procesu, w tym kwotę 1.411,20 zł tytułem zwrotu części kosztów zastępstwa procesowego.

Od tego wyroku obie strony wniosły apelacje.

Wyrokiem z 16 października 2018 r., I Ca (...) Sąd Okręgowy w Z. oddalił obie apelacje. Sąd II instancji uznał, że co prawda zarzut apelacji powoda co do odsetek jest zasadny, jednakże jest oczywiste, że skoro roszczenie było dowodzone na podstawie weksla, w którym jest określony termin płatności sumy wekslowej na dzień 29 marca 2016 r., to opóźnienie w zapłacie powstało po stronie dłużnika wekslowego od dnia 30 marca 2016 r. Tak też Sąd Rejonowy orzekł w zaskarżonym nakazie zapłaty z 13 czerwca 2016 r. Zdaniem Sądu Okręgowego intencja Sądu I instancji była oczywista i tylko omyłkowo pominął w zaskarżonym

wyroku odsetki za opóźnienie od zasądzonej ostatecznie kwoty 14.000 zł i dlatego powinien to następnie sprostować w trybie art. 350 §1 i 2 k.p.c. po zwrocie akt.

Wobec tego powód w dniu 17 stycznia 2019 r. złożył wniosek do Sądu Rejonowego w K. o sprostowanie orzeczenia poprzez dodanie w pkt I zdania „wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi od dnia 30 marca 2016 roku do dnia zapłaty”. Postanowieniem z 30 stycznia 2019 r. Sąd Rejonowy w K. sprostował wyrok zgodnie z wnioskiem powoda.

W dniu 21 lutego 2019 r. pozwana zaskarżyła postanowienie Sądu Rejonowego w K. o sprostowaniu wyroku. W uzasadnieniu zażalenia wskazała, że pominięcie rozstrzygnięcia o odsetkach za opóźnienie nie stanowi oczywistej omyłki pisarskiej i nie może być sprostowane w trybie art. 350 k.p.c. Sąd Okręgowy w Z. postanowieniem z 20 marca 2019 r., I Cz (...) zmienił zaskarżone przez pozwaną postanowienie i oddalił wniosek powoda o sprostowanie wyroku. Jednocześnie zasądził od powoda na rzecz pozwanej kwotę 255 zł tytułem kosztów postępowania zażaleniowego.

Pismem z 19 sierpnia 2020 r. Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł skargę nadzwyczajną do Sądu Najwyższego, zaskarżając przedmiotowy wyrok w części oddalającej apelację powoda w zakresie dotyczącym odsetek ustawowych za opóźnienie liczonych od zasądzonej kwoty 14.000 zł od dnia 30 marca 2016 r. do dnia zapłaty. Zaskarżonemu wyrokowi RPO zarzucił:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP tj. konstytucyjnej zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP, a także chronionych w art. 64 ust. 1 Konstytucji RP praw majątkowych powoda, ponieważ rażące uchybienia sądu w stosowaniu oraz w wykładni prawa, zaistniałe na gruncie niniejszej sprawy, pozbawiły powoda procedury gwarantującej realizację przysługującego mu prawa do żądania odsetek ustawowych za czas opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego przez pozwaną oraz wprowadziły powoda w błąd co do możliwości skorzystania z odpowiednich instytucji prawa procesowego w celu wyeliminowania stwierdzonych uchybień sądowych, narażając go na poniesienie dodatkowych kosztów sądowych;

2. rażące naruszenie prawa tj. art. 385 k.p.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie tego przepisu i oddalenie apelacji powoda w całości, pomimo iż sąd uznał zasadność zarzutu apelacji odnoszącego się do roszczenia o zapłatę odsetek ustawowych za opóźnienie od zasądzonej kwoty 14.000 zł;

3. rażące naruszenie prawa tj. art. 481 k.c. poprzez niezastosowanie tego przepisu pomimo przyjęcia, że po stronie pozwanej od dnia 30 marca 2016 r. powstało opóźnienie w zapłacie sumy wekslowej na rzecz powoda, uzasadniające roszczenie pozwu o zasądzenie odsetek ustawowych za opóźnienie od kwoty 14.000 zł liczonych od dnia 30 marca 2016 r. do dnia zapłaty;

4. rażące naruszenie prawa tj. art. 350 § 1 i 2 k.p.c. poprzez błędną wykładnię tego przepisu i przyjęcie, że instytucja sprostowania wyroku służy jego uzupełnieniu o rozstrzygnięcie o odsetkach, podczas gdy w tym trybie niedopuszczalne jest naprawianie merytorycznych uchybień sądu, nawet jeśli wynikają one z „przeoczenia”, w szczególności jeżeli roszczenie odsetkowe zostało oddalone, a nie pominięte, ponieważ w takiej sytuacji zastosowanie art. 350 § 1 i 2 k.p.c., według wykładni przyjętej przez sąd odwoławczy, w istocie prowadziłoby do nieważności postępowania ze względu na powagę rzeczy osądzonej i pozbawienie stron możliwości obrony ich praw w rozumieniu art. 379 pkt 3 i 5 k.p.c.

Wniesienie skargi nadzwyczajnej jest zdaniem RPO konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, co wynika z podniesionych zarzutów.

Powołując się na powyższe zarzuty, Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w części oddalającej apelację powoda w zakresie dotyczącym odsetek ustawowych oraz orzeczenie co do istoty sprawy poprzez zmianę wyroku Sądu Rejonowego w K. z 20 marca 2018 r., I C (...) w pkt I oraz utrzymanie w mocy nakazu zapłaty z 13 czerwca 2016 r. w części - do kwoty 14.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od tej kwoty liczonymi od dnia 30 marca 2016 r. do dnia zapłaty oraz kosztów procesu.

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną pozwana wniosła o jej oddalenie oraz zasądzenie od powoda na jej rzecz zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie.

Z treści weksla jednoznacznie wynika, że miał on zostać zapłacony przez pozwaną w dniu 29 marca 2016 r., a zatem opóźnienie w zapłacie powstało po jej stronie od dnia następnego, tj. 30 marca 2016 r.

W takiej sytuacji, Sąd I instancji, uznając roszczenie powoda za częściowo zasadne (do kwoty 14.000 zł), powinien był konsekwentnie zasądzić również odsetki, zgodnie z dyspozycją art. 481 §1 k.c. Nie kwestionuje tego również strona pozwana, która w odpowiedzi na skargę nadzwyczajną wskazała jedynie, że nawet jeśli doszło do naruszenia tego przepisu, to trudno uznać taki błąd za rażący w rozumieniu art. 89 § 1 pkt 2 ustawy z 28 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. 2021, poz. 154, dalej: u.s.n.). Nie można się z tym stanowiskiem zgodzić. «Rażące» naruszenie prawa w rozumieniu art. 89 § 1 pkt 2 u.s.n. oznacza naruszenie relewantne z punktu widzenia przesłanki ogólnej skargi, czyli konieczności urzeczywistnienia zasady demokratycznego państwa prawnego. Przy ocenie relewantności naruszenia należy wziąć pod uwagę (1) wagę naruszonej normy, tj. jej pozycję w hierarchii norm prawnych, (2) stopień (istotność) jej naruszenia, (3) skutek naruszenia dla stron postępowania (wyroki Sądu Najwyższego z: 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19; 3 czerwca 2020 r., I NSNc 46/19; 17 czerwca 2020 r., I NSNc 47/19; 8 grudnia 2020 r., I NSNc 44/20). Uwzględniając te trzy czynniki jasne jest, że nieuwzględnienie przez Sąd II instancji zarzutu naruszenia art. 481 §1 k.c. pomimo uznania zasadności roszczenia odsetkowego powoda stanowi istotne naruszenie tego przepisu, o dotkliwych skutkach dla powoda, który został pozbawiony możliwości realizacji przysługującego mu świadczenia pieniężnego. Nie do przyjęcia w demokratycznym państwie prawnym jest sytuacja, w której sąd oddala apelację strony pomimo uznania jej częściowej zasadności, błędnie pouczając ją o możliwości zrewidowania zaskarżonego orzeczenia w trybie sprostowania – takie działanie stanowi w istocie odmowę wymierzenia sprawiedliwości, przejawiające się w odebraniu stronie (w tym wypadku powodowi) konstytucyjnego prawa do uzyskania merytorycznego wyroku.

Sąd II instancji błędnie uznał, że uzupełnienie sentencji o rozstrzygnięcie o odsetkach może nastąpić w trybie sprostowania. Zgodnie z art. 350 §1 k.p.c. sąd może sprostować w wyroku niedokładności, błędy pisarskie albo rachunkowe lub inne oczywiste omyłki. Pojęcie oczywistej omyłki w wyroku obejmuje cztery rodzaje omyłek sądu: „oczywiste niedokładności”, „oczywiste błędy pisarskie”, „oczywiste błędy rachunkowe” oraz „inne oczywiste omyłki”. Przepis dotyczy wypadków „obiektywnej” i „subiektywnej” deformacji woli sądu (K. Lubiński, w: *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom II. Część II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 816). Oczywistość oznacza, że błędy muszą powstać w wyniku niewłaściwego odzwierciedlenia w orzeczeniu rzeczywistej i niemogącej budzić wątpliwości woli sądu, są obiektywnie i bez wątpliwości dostrzegalne w treści orzeczenia lub wprost wynikają z zestawienia tej treści z zawartością akt, a powstały z powodu technicznej niedoskonałości ujęcia rozstrzygnięcia sądu w słowach, przedstawienia stanowiska sądu w błędnej formie lub w sposób niedokładny, a więc niepełny i nieprecyzyjny (wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2018 r., I UK 110/17 i powołane tam postanowienia Sądu Najwyższego z: 13 czerwca 2013 r., V CZ 28/13; 31 stycznia 2007 r., II CSK 314/06; z 20 sierpnia 1998 r., III CKU 35/98; z 25 listopada 1976 r., II CZ 9/76; 3 marca 1976 r., II CZ 11/76; 10 marca 1966 r., II CZ 19/66; por. też przykłady podawane w: K. Piasecki, *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń sądów cywilnych*, „Palestra” nr 9/1961, s. 9). Celem sprostowania jest nadanie orzeczeniu takiego brzmienia, jakie sąd chciał mu nadać, a więc odtworzenie prawidłowego brzmienia i właściwego sensu orzeczenia zgodnych z wolą sądu, który wydał orzeczenie (F. Rosengarten, *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, „Nowe prawo” 1971, nr 6, s. 872-873).

Nie można natomiast stosować art. 350 k.p.c. w sposób prowadzący do zmiany rozstrzygnięcia pod względem przedmiotowym. W orzecznictwie Sądu Najwyższego za niedopuszczalne uznano przykładowo: sprostowanie sentencji przez zastąpienie frazy „o uchylenie uchwał” słowami „o ustalenie nieważności uchwał” (wyrok Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2009 r., I CSK 535/08); wskazanie nieruchomości o innej powierzchni i konfiguracji, niż określona w pierwotnym brzmieniu sentencji (postanowienie Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2018 r., I CSK

176/17); dokonanie korekty rozmiaru świadczenia (postanowienie Sądu Najwyższego z 10 marca 1966 r., II CZ 19/66); zmianę zasądzonej kwoty „138.617,44” na kwotę „252.979,91” (wyrok Sądu Najwyższego z 6 marca 2019 r., I CSK 87/17), a także – co najważniejsze z punktu widzenia niniejszej sprawy – uzupełnienie sentencji o rozstrzygnięcie o odsetkach (postanowienie Sądu Najwyższego z 28 października 2004 r., III CZ 92/04).

Pominięcie rozstrzygnięcia o odsetkach w wyroku Sądu I instancji nie mogło zostać w tym kontekście uznane za oczywistą omyłkę, bo nie stanowiło li tylko technicznej niedoskonałości, niedokładności czy braku precyzji, lecz było samo w sobie merytorycznym rozstrzygnięciem. Nieuwzględnienie roszczenia powoda co do odsetek wynikało w sposób oczywisty z pkt II sentencji Sądu Rejonowego, w którym uchyla on nakaz zapłaty „w pozostałym zakresie” i „oddala powództwo”. Nic w uzasadnieniu Sądu Rejonowego nie wskazywało na to, iż jego intencją było uwzględnienie roszczenia odsetkowego. Nawet jeśli taki fragment się znalazł, to zmiana sentencji w drodze sprostowania nie byłaby dopuszczalna, bo miałaby ona charakter merytoryczny, co wynika z przytoczonego powyżej orzecznictwa i stanowiska doktryny.

Wprowadzając w błąd powoda co do możliwości sprostowania wyroku Sądu I instancji, Sąd Okręgowy w Z. naruszył zasadę zaufania obywatela do państwa. Zasada zaufania wymaga zapewnienia obywatelowi możliwości decydowania o swoim postępowaniu w oparciu o pełną znajomość przesłanek działania organów władzy publicznej, a także sprzeciwia się zastawianiu na obywateli pułapek prawnych oraz tworzeniu iluzorycznych uprawnień (wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 14 czerwca 2000 r., P 3/00; 13 grudnia 2011 r., K 33/08; 8 stycznia 2013 r., K 18/10, 4 czerwca 2013 r., P 43/11). Wyrok Sądu Okręgowego doprowadził do powstania pułapki prawnej: powód nie był w stanie wyegzekwować przysługującego mu roszczenia odsetkowego, uznanego za zasadne w wyroku Sądu II instancji, niezależnie od działań, które podejmował. Jednocześnie obciążony został kosztami postępowania w przedmiocie sprostowania. Ten sam Sąd Okręgowy w Z., choć w różnych składach orzekających, wyrażał sprzeczne poglądy co do dopuszczalności uzupełnienia sentencji wyroku Sądu Rejonowego w K. o rozstrzygnięcie w przedmiocie odsetek. Sądy w tej samej sprawie opierały się

zatem na wzajemnie wykluczających się przesłankach działania – dwa składy orzekające uznały, że uzupełnienie wyroku Sądu I instancji o rozstrzygnięcie w przedmiocie odsetek w trybie sprostowania jest dopuszczalne (wyrok Sądu Okręgowego w Z. z 16 października 2018 r.; postanowienie Sądu Rejonowego w K. z 30 stycznia 2019 r.), a jeden prawomocnie taką możliwość wykluczył (postanowienie Sądu Okręgowego w Z. z 20 marca 2019 r.). Trudno uznać taką sytuację za lojalne działanie organów państwa wobec obywatela.

Nie można też zapominać, że roszczenie o odsetki od spóźnionego roszczenia stanowi prawo majątkowe podlegające ochronie konstytucyjnej (art. 64 ust. 1 Konstytucji RP). Wskutek wyroku Sądu Okręgowego w Z., prawomocnie oddalającego apelację, wobec braku możliwości wniesienia skargi kasacyjnej (ze względu na zbyt niską wartość przedmiotu sporu – art. 398² §1 k.p.c.), owo konstytucyjne prawo majątkowe powoda stało się praktycznie nieegzekwowalne, a przez to wydrażone ze swojej istoty i iluzoryczne.

W tym kontekście za zasadne należało uznać podniesione w skardze RPO zarzuty naruszenia art. 2 (zasady zaufania obywatela do państwa) i art. 64 ust. 1 (prawo do poszanowania praw majątkowych) Konstytucji RP, a także art. 481 §1 k.c.

Trafny jest również zarzut naruszenia art. 385 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem „Sąd drugiej instancji oddala apelację, jeżeli jest ona bezzasadna”. Możliwość wywiedzenia z tego przepisu zarzutu kasacyjnego jest ograniczona, bo niedopuszczalne jest kwestionowanie na jego podstawie wyroku sądu drugiej instancji z tego tylko powodu, że podzielił lub nie podzielił stanowisko strony postępowania co do zasadności bądź niezasadności apelacji. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że o naruszeniu art. 385 k.p.c. można mówić jedynie wtedy, gdy sąd drugiej instancji stwierdza, że apelacja jest zasadna, a jej nie uwzględnia. Dlatego też co do zasady wymaga się powiązania tego zarzutu z naruszeniem innego przepisu prawa procesowego lub przepisu prawa materialnego (wyroki Sądu Najwyższego z: 27 czerwca 2011 r., I UK 400/10; 3 października 2013 r., III SK 67/12; 22 lutego 2018 r., I CSK 272/17; 13 czerwca 2018 r., III PK 55/17; 26 lutego 2020 r., V CSK 459/18). W niniejszej sprawie powiązanie tego zarzutu z naruszeniem innego przepisu było zbędne, bo naruszenie art. 385 k.p.c. było

oczywiste, ponieważ Sąd Okręgowy w Z. nie uwzględnił apelacji, pomimo wyraźnego uznania w uzasadnieniu zasadności apelacji w części zarzucającej pominięcie rozstrzygnięcia o odsetkach.

Nie był natomiast trafny zarzut naruszenia art. 350 §1 i 2 k.p.c., ponieważ nie miał on zastosowania w postępowaniu apelacyjnym. Udzielenie w uzasadnieniu wyroku oddalającego apelację błędnego pouczenia co do możliwości sprostowania zaskarżonego wyroku sądu I instancji stanowi, jak już wspomniano, o naruszeniu zasady zaufania obywatela do państwa. Samego art. 350 §1 i 2 k.p.c. Sąd Okręgowy jednak naruszyć nie mógł, ponieważ nie decydował on o sprostowaniu, ani nie rozpatrywał zarzutu apelacyjnego, którego przedmiotem byłby ten właśnie przepis. Zarzut naruszenia art. 350 §1 i 2 k.p.c. można by podnieść w odniesieniu do postanowienia Sądu Rejonowego w K. z 30 stycznia 2019 r. o sprostowaniu jego wyroku z 20 marca 2018 r., ale nie było ono przedmiotem zaskarżenia w niniejszej sprawie.

Mając na względzie powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.s.n. orzekł, jak w sentencji. O kosztach orzeczono na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n.